

TÜRK-YUNAN NÜFUS MÜBADELESİNDE İSTANBUL'A GELEN TÜRK GÖÇMENLERİNİN UYUM VE ENTEGRASYON SÜRECİ*

Adaptation and Integration Process of Turkish Migrants Coming to Istanbul in The Turkish-Greek Population Exchange

Burcin Hafize Tarcan

ORCID: 0000-0003-1698-4967 /M.A. (Master of Arts)/ Karabük Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası Politik Ekonomi Bölümü

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 30 Mart 2021

Kabul tarihi: 17 Mayıs 2021

Anahtar Kelimeler: Mübadele, Mübadil, İstanbul, Müslüman, Rum.

ÖZ

Çalışmanın amacı 30 Ocak 1923 tarihinde imzalanan Türk ve Yunan Halklarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol'ün ardından İstanbul ilçelerine yerleştirilmiş olan mübadillerin burada yaşamış oldukları zorlukları ortaya koymaktır. Bu kapsamda öncelikle kavramsal bir çalışma yapılmış, ardından mübadele kararına giden süreçten bahsedilmiş, mübadiller için yapılan hazırlıklardan, mübadillere yapılan yardımlardan ve mübadillerin yerleştirildikleri bölgelerden bahsedilmiştir. Araştırma çerçevesinde İstanbul'da bulunan iki dernek ve bir vakıf ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler sonrası analiz yapılırken belirli temalar oluşturulmuştur. Sonuç olarak ise İstanbul'a yerleştirilen mübadillerin karşılaştıkları zorluklar, yaşadıkları sıkıntılar "Ekonomik Sorunlar", "Dil Sorunu", "Yerli Halk Tarafından Kabul Görülmemesi" ve "Gelenek-Görenek" olmak üzere dört ana tema altında toplanmıştır.

ARTICLE INFO

Article history:

Received: 30 March 2021

Accepted: 17 May 2021

Keywords: Population Exchange, Refugee, Istanbul, Muslim, Greek.

ABSTRACT

The purpose of this study is to reveal the difficulties experienced by the refugees who were settled in the districts of Istanbul after the Convention and Protocol on the Exchange of Turkish and Greek Peoples signed on 30th January, 1923. In this context, firstly a conceptual study was conducted, and then the process leading to the exchange decision, the preparations made for the refugees, the aid given to the refugees and the regions where the refugees were settled were mentioned. In order to collect data, interviews were conducted with two associations and a foundation in Istanbul. Certain themes were created during the analysis over the interviews. As a conclusion, the difficulties the refugees experienced in Istanbul in those times were categorized under 4 main themes which are "Economical Problems", "Language Problems", "Not being accepted by the local people" and "Traditions".

* Bu çalışma "Türk-Yunan Nüfus Mübadelesinde İstanbul'a Gelen Türk Göçmenlerin Uyum ve Entegrasyon Süreci" başlıklı Yüksek Lisans Tezinden türetilmiştir.

Sorumlu yazar/Corresponding author.

e-posta: burcintarcan@gmail.com.

GİRİŞ

İki ülke arasındaki karşılıklı insan değişimi faaliyetleri tarih içerisinde çok kısıtlıdır. Bu mübadele olaylarının sayısının azlığı çalışmanın önemini ortaya koymaktadır. 1923 yılı itibariyle Türk ve Yunan halkları arasında gerçekleştirilen değiş tokuş neticesinde İstanbul'a yerleştirilen mübadiller çalışmanın esasını oluşturmaktadır. Konunun daha net bir şekilde anlaşılabilmesi için bazı kelimelerin anlamları bilinmelidir. Bu kapsamda mübadele: "Değiş tokuş, bir şeyin başka bir şeyle değiştirilmesi." anlamına gelmektedir (Bolcan, t.y.:17). Türk Dil Kurumuna göre mübadil kelimesi; "Başkasının yerine getirilmiş, mübadele edilmiş." olarak tanımlanmaktadır (<https://sozluk.gov.tr/>). Zorunlu Nüfus Mübadelesi ise İngilizcede "Obligatory Population Exchange", Fransızcada "Échange Obligatoire" olarak geçmektedir. Mübadil kelimesini incelediğimizde ise Türkiye'de birtakım çeviri sorunları yaşandığını görmekteyiz. Bunun sebebi ise bu kelimenin uluslararası alanda bir geçerliliğinin olmamasından dolayıdır. Mübadelenin bir diğer ayağı olan Yunanistan'da dahi mübadil kelimesinin bir karşılığı bulunmamaktadır. Uluslararası alanda genel olarak göçmen anlamına gelen "emigrant" yahut "immigrant" kelimeleri mübadil kavramının karşılığı olarak kullanılmaktadır. Ancak bu terimler mübadillerin durumlarını açıklamakta yetersiz kalmaktadır (Sepetçioğlu, 2014:59-63). Lambros Baltsiotis ise Türklerle gerçekleştirilen savaş neticesinde Yunanistan'ın almış olduğu yenilgi sonrasında Anadolu'dan gelmiş olan kişilere Yunanistan'da mübadil denildiğini belirtmektedir (Baltsiotis, 2005:403). Görüldüğü üzere Türkçede mübadele neticesinde gelen şahıslara ait bir kelime oluşturulurken, uluslararası literatürde yalnızca göçmen olarak tanımları yapılmıştır. Buna sebep olarak ise bu şekilde karşılıklı olarak kişilerin yer değiştirme hareketlerinin tarihte çok az gerçekleştirilmiş olması söylenebilir.

Türk tarihinde mübadelenin ilk örneği 29 Eylül 1913 tarihinde Bulgar Krallığı ve Osmanlı Devleti arasında imzalanmış olan İstanbul Anlaşması'dır. Bu anlaşmaya eklenen bir ek protokol ile sınırın 15 kilometre içerisindeki mınıtkada bulunan Müslüman ve Bulgar halkının isteklerine bağlı bir şekilde yer değiştirmeleri söz konusu olmuştur. Bu anlaşma neticesinde Ekim 1914 tarihine kadar 46.764 Bulgar ile 48.570 Müslüman mübadele edilmiştir (Sepetçioğlu, 2014:53-54). Türk tarihinde gerçekleşmiş olan ikinci mübadele ise Lozan görüşmeleri esnasında ortaya çıkan ve 30 Ocak 1923 tarihinde imzalanan Türk ve Yunan Halklarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol'dür.

Bu makalede 1923 itibariyle Türk ve Yunan halkları arasında gerçekleştirilen zorunlu mübadele ve sonucunda İstanbul'a yerleştirilmiş olan mübadillerin karşılaşmış oldukları sorunlar ve zorluklar ele alınacaktır.

1. Mübadele Anlaşması

Uzun süredir çözüm yolu aranan Yunanistan ve Türkiye arasındaki mübadele konusu ilk olarak Lozan Barış Görüşmeleri esnasında masaya yatırılmıştır. Görüşmelere katılan Türk heyetine Bakanlar Kurulu tarafından verilmiş olan talimatlarda dokuzuncu maddede Türkiye'nin bu değişime olan bakış açısını göstermektedir.

Konferans öncesinde Dr. Fridtoj Nansen, Türkiye'ye ve Yunanistan'a ziyaretler gerçekleştirerek mübadele meselesini araştırmak üzere Cemiyet-i Akvam tarafından görevlendirilmiştir (Arı, 1995:36). İlk olarak 1 Aralık 1922 tarihinde Dr. Nansen mübadele hakkındaki görüşlerini anlatmış ve iki millet arasındaki barışın sağlanabilmesi adına mübadelenin iki taraf içinde kaçınılmaz olduğundan bahsetmiştir (Meray, 2001:116). Mübadele hakkındaki görüşmeler ilerledikçe iki taraf arasındaki anlaşmazlıklar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu anlaşmazlıklardan ilki İstanbul'da bulunan Rumların mübadeleye dâhil edilip edilmeyeceği konusu idi. Türk tarafı bu kişilerin mübadeleye tabi olmasını isterken, Yunan tarafı şiddetle bu görüşe karşı çıkmıştır. İki taraf arasındaki bir diğer anlaşmazlık ise mübadelenin zorunlu mu yoksa gönüllü mü olacağı ile ilgiliydi. Yunan heyeti mübadelenin gönüllü olmasını isterken, Türk temsilciler zorunlu tutulmasını istemiştir (Bozdağlıoğlu, 2014:17). Yunan

temsilcileri mübadelenin gönüllü veya zorunlu olmasından çok İstanbul'da bulunan Rum nüfusun bu yer değiştirme hareketlerinin dışında tutulması ile ilgilenmiştir. Bunun altında yatan sebep ise Megali İdea olarak adlandırılan Yunan yayılcılığı fikri olmuştur (Oran, 2004:99). Lozan Barış Anlaşması'ndan sonra ise Yunan lideri Venizelos, çok uzun zamandır var olan dış politikasında Megali İdea olarak adlandırdığı Yunan yayılcılığına dayalı fikrini değiştirmiş ve bu fikrin öldüğünü belirtmiştir (Alexandris, 1992:174).

Nihayetinde 30 Ocak 1923 günü Yunan ve Türk Halklarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol imzalanmış ve yürürlüğe girmiştir. İmzalanan sözleşmenin ilk maddesine göre; Yunan topraklarında bulunan Müslümanlar ile Türk topraklarında yerleşmiş olan Rum-Ortodoks dininden olanlar arasında 1 Mayıs 1923 tarihinde başlayan, zorunlu olarak bir nüfus değişimi gerçekleştirilmesi kararı verilmiştir (Oran,1986:46-47). Mübadeleyi mecburi kılan koşullara bakıldığında ise ilk olarak her iki ülke içerisinde de homojen bir ortam oluşturma gereksinimi bulunmaktadır.

Anlaşmanın ikinci maddesinde ise; İstanbul'da oturan Rumların ve Batı Trakya'da oturan Müslümanların sözleşmeye dâhil edilmeyerek yerleşik (etabli) sayıldığı belirtilmiştir. Ancak bu maddenin iki ülke taraflarınca farklı yorumlanması birtakım anlaşmazlıklara yol açmıştır (Metintaş&Metintaş, 2018:8). Bu anlaşmazlık uzun bir süre devam etmiş ve çözüme varılamayınca Milletler Cemiyeti'ne başvurulmuştur. Ancak yine bir sonuca ulaşılmamış ve mesela Uluslararası Adalet Divanı'na taşınmıştır ve divan tavsiye niteliğinde olan görüşünü belirtmiştir. Fakat sorun yine çözümlenememiştir (Fırat, 2014:339). Konu hakkında ikili görüşmeler uzun bir süre devam etmiş ve 10 Haziran 1930 tarihinde iki hükümet arasında imzalanan Ankara Anlaşması ile çözüme ulaşılmıştır. Anlaşmanın on ve on dördüncü maddelerine göre; doğmuş oldukları yere ve gelmiş oldukları tarihe bakılmadan 30 Ekim 1918'den önce yerleşmiş olan gayri mübadil olan İstanbul Rumları ile Batı Trakya Türkleri etabli olarak kabul edilmiş ve mübadeleye tabi tutulmamışlardır (Erdal, 2014:130). Mübadele dışında tutulan İstanbul Rumları için bazı kısıtlamalar getirilmiştir. Bu şahısların sadece İstanbul, Bozcaada ve İmroz'da bulunmalarına müsaade edilmiştir (Arı, 2015:215). Böylece Batı Trakya'da bulunan Türkler ile İstanbul, İmroz ve Bozcaada'da bulunan Ortodoks Rumlar 1923 Lozan Barış Anlaşması neticesinde çizilen Türk-Yunan devlet sınırlarının içerisinde azınlık olmuşlardır (Chousein, 2009:70).

Gerçekleştirilecek olan yer değişimi hareketlerine katılacak mübadillerin taşınmaları ve iskân edilmeleri büyük bir sorun teşkil etmekteydi. Bu sebepten dolayı Türkiye'de birtakım hazırlıklar gerçekleştirilmiş, önlemler alınmıştır. Bu hazırlıklardan en önemlisi Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti'nin kuruluşu olmuştur. Alınan önlemlerin en önemlisi ise Mübadele, İmar ve İskân Kanunu'nun çıkarılmasıdır. Bir diğer önlem ise iki taraf arasında çıkan uyuşmazlıkları giderebilmek adına kurulan Muhtelit Mübadele Komisyonu'dur.

Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti, Zonguldak mebusu Tunalı Hilmi Bey'in teklifi üzerine 13 Ekim 1923 tarihinde kurulmuştur (Güner, 2015:1459). Vekâletin görevleri ise mübadillerin iskân edilecekleri yerlere ulaşmalarını sağlamak, beslenme ve sağlık başlıca olmak üzere yaşanacak tüm sorunlarla ilgilenmek ve gelen göçmenleri üretici duruma getirmek olarak sıralanabilir (Emek İnan, 2014:86). Vekâlet gelen göçmenlerin, gelmiş oldukları konumları ve mesleklerini dikkate alarak Türkiye'de on adet iskân bölgesi oluşturmuştur. Bu bölgelerin altıncısı İstanbul, Çatalca ve Zonguldak'ı kapsamaktadır (Arı, 1995:52). Vekâlet kurulduktan sonra ise 8 Kasım 1923 tarihinde Mübadele, İmar ve İskân Kanunu kabul edilmiştir (368 Sayılı Mübadele, İmar ve İskân Kanunu, 1923). 9 Aralık 1933 tarihinde Türkiye ve Yunanistan arasında imzalanan Karma Komisyon'un Kaldırılmasına Dair Anlaşma ile mübadele işlemleri 19 Ekim 1934 tarihinde mübadele işlemleri resmi olarak sona ermiştir (Akşam, 19 Teşrinievvel 1934).

Anlaşmanın imzalanmasının ardından, 13-19 Ekim 1923 tarihleri arasında Ayvalık ile Midilli Adası arasında ilk zorunlu mübadele gerçekleştirilmiştir (BOA, 1923).

Gerçekleştirilen göç hareketleri sonucunda Yunanistan'dan Türkiye'ye 460.000 Müslüman göç ederken, Türkiye'den Yunanistan'a 1.200.000 Rum göç etmiştir (Arı, 1995:113).

2. Mübadillerin İstanbul'a Getirilmeleri ve Yerleştirilmeleri

Yunanistan kıyılarında yola çıkmayı bekleyen insanlar, öncesinde belirttikleri mesleklerine göre yola çıkarılmıştır. Bu kişilerin yaşam koşullarını rahat bir şekilde devam ettirebilmeleri adına mesleklerine göre iskânlarının gerçekleştirilmesi planlanmıştır. Gelecek mübadillerin hayat şartları düşünülmüş ancak bunun uygulanması konusunda başarılı olunmamıştır. Mübadillerin bazıları belirtmiş oldukları mesleklerine göre iskân edilmiş olsa bile belirttikleri mesleklerini devam ettiremeyecekleri bölgelere yerleştirilen mübadillerin sayısı daha fazla olmuştur.

Türkiye'de olduğu gibi Yunanistan'da da iskân bölgeleri oluşturulmuştur. Vodina'dan gelen Müslümanlar daha önce bu bölgede bahçecilik ve ipekçilik ile ilgilenmişlerdir. Vodina mübadilleri Türkiye'de İzmit, Edirne, Şarköy, Erdek, Gelibolu, Çeşme, Bursa, Mürefte, Kütahya ve İstanbul'da Kemberburgaz, Bahçeköy ile Gümüşdere bölgelerine yerleştirilmiştir. Langaza bölgesinde halk tarım ve hayvancılık yaparak geçimlerini sağlamıştır. Bu bölgeden gelen mübadiller Türkiye'de İzmir, Tekirdağ, Bursa, Malkara ve İstanbul'un Çatalca bölgesinde iskânları sağlanmıştır. Kılış bölgesinin topraklarının çok verimli olduğu be burada çok fazla ürünün yetiştirilebildiği ayrıca tekstil ürünleri imalatının da iyi seviyede olduğu bilinmektedir. Bu bölgenin mübadilleri Türkiye'de Trakya'ya, İstanbul'da ise Çatalca, Silivri ve Tuzla bölgelerine yerleştirilmiştir. Florina'dan gelen mübadiller ağırlıklı olarak Ege Bölgesi'ne; Serez'den gelen mübadiller Mersin, Adana, Tekirdağ ve Edirne'ye; Demirhisar mübadilleri ise Adana ve Mersin'e iskân edilmiştir. Drama kentinde tütüncülük ile ilgilenen mübadiller Türkiye'de Samsun ve Ege Bölgesi'ne, çiftçilik ve hayvancılık yapan mübadiller ise Trakya ve Marmara Bölgesi'ne yerleştirilmiştir. Sarışaban ve Kavala'da yaşayan halk tütün üretimi ile ilgilendikleri için Türkiye'de Trakya ve Ege Bölgesi ile Samsun'da iskân edilmişlerdir. Patriyot olarak bilinen ve Rumca konuşan Naslıç mübadilleri İstanbul'da Silivri, Büyükçekmece ve Çatalca bölgelerine yerleştirilmişlerdir. Patriyot olarak bilinen ve Rumca konuşan bir diğer bölge olan Grebene'den gelen Müslümanlar ise Isparta, Eskişehir, Honaz (Denizli), Mursallı (Aydın), Burdur, Başköy (Bursa) ve Yeşilburç (Niğde) bölgelerine iskân edilmişlerdir. Kayalar'dan gelen mübadiller de Trakya, Samsun çevresi, Sivas, Amasya ve Çorum illerine yerleştirilmişlerdir. Kesriyeli mübadiller çoğunlukla Kapadokya bölgesine, Kozanalı mübadiller ağırlıklı olarak Kayseri, Tokat, Nevşehir ve Sivas bölgelerine, Yanya ve Preveze mübadilleri Pendik ile çevresine iskân edilmiştir. Girit'te bulunan Müslümanlar bahçecilik, zeytincilik, bağcılık ve zeytincilik ile uğraştıklarından dolayı Türkiye'de Ayvalık, İzmir, Bodrum, Edremit, Mersin gibi Akdeniz ve Ege kıyılarında yeteneklerine uygun olan bölgelere mübadele edilmişlerdir. Sakız adasından getirilen mübadiller ise İzmir ile çevresine yerleştirilmiştir (<http://www.lozanmubadilleri.org.tr/mubadele-bolgeleri/>).

İstanbul özelini ele aldığımızda Yunanistan'ın genel olarak Langaza, Kılış, Yanya ve patriyot olarak bilinen, dilleri Rumca olan Naslıç mübadilleri olduklarını ve bu kişilerin Tuzla, Pendik, Kartal, Silivri, Büyükçekmece, Sarıyer, Mahmutbey, Bağcılar, Esenler ve Çatalca bölgelerine yerleştirildikleri söylenilebilir.

İskender Özsoy'un kaleme almış olduğu "İki Vatan Yorgunları: Mübadele Acısını Yaşayanlar Anlatıyor" isimli kitabında birinci kuşak mübadillerden Mukaddes Bayrı ile gerçekleştirmiş olduğu röportaja yer vermiştir. Mukaddes Bayrı İstanbul'a gelişlerini şu şekilde izah etmiştir:

"Bir gün mübadele haberini aldık. 1926 yılında anne baba ve dokuz aylık kardeşimle yola çıktık. Biz Selanik'ten en son ayrılan grup mübadiller arasındaydık. Kartal Gemisiyle Selimpaşa'ya geldik. Gemide Selanik'ten bir iki aileydik. Langaza'dan gelenler çoğunluktaydı. Vapurda ölen iki kişiyi kefenleyip denize atmalarından çok korktum, gece uyuyamadım. Geminin lombozundan mahşerin dört atlısı üstüme üstüme geliyordu sanki. Baştaki atlı da ölümdü. Babam, gemi Selimpaşa'ya yanaşırken anneme dönüp "Hafize, hadi evimize dönelim yorulduğum artık." dedi. O dev gibi iri yapıli

adam, Selanik'te yeni yaptırdığı evini ve dükkânını bırakmanın acısıyla aklını yitirmişti. Selimpaşa'da bir gece kaldık, ertesi gün bizi Silivri'ye yerleştirdiler. Hükümet bize iki katlı ev, toplam 24 dönümlük iki tarla ve iki bağ verdi.” (Özsoy, 2003:61-62).

Türkiye ve Yunanistan arasında oluşan etabli sorunu, İstanbul'da yaşayan Rumları kaygılandırmıştır. Batı Trakya Müslümanları gibi İstanbul Rumları sözleşme dışında bırakılmıştı. Fakat İstanbul'un sınırlarının nasıl belirleneceği ayrı bir sorun teşkil etmekteydi. Yunanistan'ın kabul ettiği sınıra göre Türkiye çok daha dar bir alanı sınır olarak kabul etmekteydi. Türk hükümeti mübadeleye dâhil edilecek İstanbul Rumlarının sayısını 100.000 olarak belirlemiş, sonradan ise bu sayı 50.000 olarak kararlaştırılmıştır. İstanbul'un en problemlili ilçesi ise Çatalca olmuştur. Yunan gazetelerinde Çatalca'da yaşayan Rumların mübadele esnasında perişan olduklarını, sahip oldukları malları değerinden daha ucuza satmak zorunda kaldıklarını yazmış, buna karşılık olarak ise Türk gazeteleri de göçe dâhil edilen Müslümanların aynı durumda olduklarını belirtmiştir (Arı, 2015:212). 1924 yılına gelindiğinde ise Çatalca il yapılmış ve 26 Haziran 1926 tarihinde tekrardan ilçe statüsüne getirilmiştir (<https://www.catalca.bel.tr/sayfa-catalca-tarihi-38>). İl olduğu dönemde Çatalca, günümüzdeki Çatalca, Silivri, Büyükçekmece, Arnavutköy, Esenyurt ve Beylikdüzü ilçelerini kapsamaktaydı (Kayacan,2008:53). Mübadelenin gerçekleştirildiği dönemde Çatalca ilçesinde çok fazla Rum yaşamaktaydı ve bu Rumlar etabli sayılarak mübadele dışında kalmıştır. Burada yerleşen Rumların da mübadeleye dâhil edilmesi için Çatalca'ya 1924 senesinde il statüsü verildiği, mübadele işlemlerinin tamamlanmasının ardından ise 1926 yılında tekrardan ilçe yapıldığı düşünülmektedir.

Çatalca'nın iklim koşulları ile toprak yapısı düşünüldüğünde Yunanistan'da mübadeleye dâhil edilen bölgelerle benzer olduğu görülmektedir. Bu nedenle bazı mübadiller yerleştirildikleri yerlerden ayrılarak Çatalca bölgesine yerleşmiş ve burada çiftçilik ile ilgilenmişlerdir (Arı, 1995:157). İstanbul gazetelerinden biri ise Drama'dan gelmiş olan 450 mübadilin İstanbul'a getirildikten sonra bir müddet misafirhanede ağırlandıklarının ardından yerleşimlerinin tamamlanması için Samsun'a gönderilecekken, mübadillerin buna karşı çıkarak Çatalca bölgesine yerleşmek istediklerini yazmıştır (Arı, 1995:85). Çatalca iklim koşullarının benzerliği ve verimli toprakları nedeniyle mübadiller tarafından yerleştirilmek istedikleri bir bölgeler arasında yer almıştır. Ayrıca Çatalca'dan giden Rum nüfusun fazla olması sebebiyle de gelen Müslümanların yerleştirilebileceği en geniş alanlardan biri olmuştur.

Mübadele öncesi ve sırası İstanbul halkı arasında etnik farklılığının fazla olduğu görülmektedir. 1925-1926 yıllarına ait verilere bakıldığında bu farklılık anlaşılmaktadır. Buna göre; İstanbul'da 628.801 Türk, 69.381 Ermeni, 57.532 Musevi, 181.188 Rum, 3.194 Bulgar, 478 Rum Katoliği, 10.228 Ermeni Katoliği, 3.512 Latin, 1.302 Protestan, 43 Katolik, 675 Süryani, 6 Rus-Leh, 574 Keldani ve 2 Ulah olacak şekilde toplamda 1.011.165 nüfusa sahipti (Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1925-1926, 1926, s.444).

9 Ocak 1924 tarihli Vatan Gazetesi'nin, İstanbul'a yerleşen mübadiller ile bunların işşeleri hakkında bilgi verilen "İstanbul'da İskân" başlıklı haberi şu şekildedir:

"Mübadele başladığı günden beri İstanbul'a 1473 kişi iskân edildi. 734 kişi Tuzla'ya, 349 nüfus Paşa Köyü'ne, 130 nüfus Büyük Bakkal Köyü'ne, 123 nüfus Küçük Bakkal Köyü'ne, 64 nüfus Alemdar, 83 nüfus Sultan Çiftliği'ne yerleşmiştir. Bundan başka Çatalca'ya 500 muhacir gelmiş, bunlar Kemerburgaz ve Çupluca'ya gitmişlerdir. Bunların kâffesi ziraatla meşguldür. Selanik, Langaza ve Avrathisar kazaları ahalisindedir. Gelen muhacirlerin işşeleri geldiklerinden itibaren iki ay içinde temin edilmiştir. İstanbul İskân Mıntika Müdüriyeti, İstanbul Vilayeti dâhilinde iskân edilmiş muhacirlere tohumluk tevzi ederek bunları müstahsil bir hale getirmek için sarf-i mesai etmektedir. Zirai mevsim geçmektedir. Bunlara bir ay içinde tohumluk tevzi edilmez ise bunlar muhtemelen aç kalacaklar. Bunu engellemek için İskân Mıntıkası Müdüriyeti ile anlaşp, köyle köylerle bu arazilerin işlenmesine bakılmalıdır.” (Özcan, 2010:69).

Muhtelit Mübadele Komisyonu'nun verdiği bilgilere göre Ekim 1924 tarihine kadar Türkiye'den 109.000 Rum gitmiş, bunların 4.000'i Çatalca'dan 12.000'i ise İstanbul'dan olmuştur (Arı, 2015:215). 1923-1927 yılları arasında ise İstanbul'a 36.487 mübadil yerleştirilmiştir (Bayındır Goularas, 2012:132). İstanbul Beldesi İhsaiyat Mecmuası tarafından yayınlanan İstanbul'un 1922 yılı tahmini nüfusu 1.129.655'tir. Türkiye Cumhuriyet Devlet Salnameleri'ne göre ise İstanbul'un 1925 yılındaki tahmini nüfusu 1.011.165, 1926 senesinde 1.048.971, 1927 yılında ise 609.857'dir (Behar, 1996:78).

Türkiye'de tüm bölgelerde olduğu gibi İstanbul'da da gelecek olan mübadiller için bazı çalışmalar yapılmıştır. Pendik'te Rumların buldukları evler izin alınarak boşaltılmış ve yerlerine Yanya mübadilleri yerleştirilmiştir. Mübadele Cemiyeti heyeti ise Pendik, Maltepe, Kartal ve Bostancı deresine kadar olan yerler ile Marki Köyü'nde ve Kemerburgaz'da boşaltılmamış olan evlerin kırk sekiz saat içerisinde tahliye edilmesini istemiştir (Özcan, 2010:64). 28 Kasım 1923 tarihinde yayımlanan "Misafirhaneler Talimatnamesi" neticesinde İstanbul'da 3.000, Çatalca'da 500 kişilik misafirhaneler açılmıştır (Çelebi, 2019:147). Mübadillerin bu misafirhanelerde kaldıkları sürede yiyecek, içecek gibi ihtiyaçlarını Hilal-i Ahmer ve yardımsever kuruluşların karşılaması kararlaştırılmıştır (İskân Tarihçesi, 1932:19-20). Ayrıca Hilal-i Ahmer Cemiyeti tüm İstanbullulardan yardım istemiş ve kurulan veznelere makbuz karşılığında yardım toplanmıştır. İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası ise tüccarlar arasında yardım toplanması için bir komisyon kurmuştur. İstanbul Milletvekili Hamdullah Suphi Tanrıöver'in önergesi ile TBMM'de mübadiller için bir yardım kutusu oluşturulmuştur. İstanbul'da bulunan Museviler de, mübadiller adına kendi aralarında yardım toplamışlardır (Arı, 1995:101-103). Oluşabilecek salgın hastalıklara karşı da mübadillerin sağlıkları kontrol altına alınmıştır. Mübadiller ilk olarak tahaffuzhanelere alınmış ve burada sağlık kontrolleri gerçekleştirilerek, aşıları tam olmayanlara aşıları uygulanmıştır (Arı, 1995:95-97). Örnek olarak Tuzla'ya gelen 42.681 mübadilin; 1.862'sine çiçek, 12.300'üne veba, 35.512'sine tifo, 8.736'sına dizanteri aşıları yapılmıştır (Çelebi, 2019:146).

İstanbul'a yerleşen mübadillerin, iskân edildikleri yerlerde kendi ihtiyaçlarını giderebilmek adına devlet kendi imkânlarını kullanarak yardımlarda bulunmuştur. 1924-1925 yılları arasında Büyük Bakkal, Küçük Bakkal, Alemdar, Tepecik, Paşa Köyü, Tuzla, Kartal ve Pendik'te yerleşen mübadillere çift hayvanı, pulluk, arpa, bel, zirai aletler, buğday ve tohumluk yardımı yapılmıştır. 1924 yılında Küçük Bakkal Köyü'ne yerleşmiş olan göçmenlere 12 kişiye tanesi 1460 kuruş olmak üzere 12 tane pulluk, 38 kişiye her biri 1046 kuruş olarak 3.420 kıyye arpa, Kılış mübadillerine 30 adet öküz, 16 adet pulluk, 528 kıyye buğday, 682 kıyye arpa yardımı yapılmıştır; 1925 yılında da 11 kişiye 550 kıyye buğday verilmiştir. 1924 yılında Büyük Bakkal Köyü'nde bulunan Kılış mübadillerinden 4 kişiye her biri 1460 kuruş olmak üzere 4 pulluk, 35 kişiye 28 öküz, 15 pulluk, 695 kıyye buğday, 3.786 kıyye arpa; 1925 senesinde ise 11 kişiye 550 kıyye buğday verilmiştir. Tepecik Köyü'ne yerleşmiş olan Selanik ve Yanya mübadillerinden 24 kişiye 5 pulluk ve 29 bel yardımı yapılmıştır. Alemdar Köyü'ndeki 14 Sevindik göçmenine 1924'te 14 öküz, 10 pulluk, 154 kıyye buğday, 1.456 kıyye arpa; 1925'te 4 Kılış mübadiline 4 adet pulluk verilmiştir. Tuzla'da bulunan Sevindik, Gevgili, Kavala, Sarı Doğan'dan gelmiş olan 180 mübadile 1924'te 169 öküz, 16.220 kıyye arpa, 84 bel ve 75 pulluk; 1925'te ise 1.186 kıyye buğday, 1.711 kıyye arpa yardımında bulunulmuştur. Paşa Köyü'ne gelmiş olan Kılış göçmenlerine 1924 yılında 65 öküz, 770 kıyye buğday, 20 pulluk, 8.869 kıyye arpa; 1925 yılında ise 840 kıyye buğday ve 1.050 kıyye arpa verilmiştir. Kartal kazasına yerleştirilen Selanik mübadillerine 1924 senesinde 6 öküz, 6 bel, 85 kıyye buğday, 12 pulluk, 485 kıyye arpa yardımı yapılmıştır. Pendik Köyü'ne yerleştirilmiş olan Yanya mübadillerine de 1925 yılında 10 adet çift hayvanı temin edilmiştir (Özcan, 2010:7-71).

3. İstanbul'a Yerleştirilmiş Olan Mübadillerin Karşılaştıkları Zorluklar

Mübadiller daha Türkiye'ye gelmeden Yunanistan'da bazı sorunlarla karşı karşıya kalmışlardır. Limanlarda gemileri beklerken barınma, yeme-içme gibi temel ihtiyaçlarını dahi giderememişlerdir. Türkiye'ye taşıma işlemleri gerçekleştirildikten sonra da burada zorluklar yaşamışlardır. Bu sebeple de

mübadillerin entegrasyon süreçleri bir hayli zorlu geçmiştir. Devlet bu süreci hızlandırmak için mübadillere yardımlarda bulunmuştur, kiliseler camilere dönüştürülmüştür.

Yapılan araştırmalar ve İstanbul'da bulunan iki dernek ve bir vakıf ile gerçekleştirilen röportajlar neticesinde mübadillerin çeşitli konularda zorluklarla karşılaştıkları gözlemlenmiştir. Bu kapsamda mübadillerin yaşadıkları sorunlar "Ekonomi", "Dil", "Kabul Görülmemesi" ve "Gelenek Görenekler" olmak üzere dört tema oluşturulmuştur.

Röportaj gerçekleştirebilmek amacıyla İstanbul Büyükçekmece'de bulunan Büyük Mübadele Derneği başkanı Sabit Semiz ile iletişime geçilmiş ve 31 Mart 2020 tarihinde Büyükçekmece Mimarsinan Mahallesi'nde bulunan dernek binasında yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Bir dernek olan Sarıyer Lozan Mübadilleri Derneği başkanı Zehra Filiz Yerebasmaz ile iletişime geçilmiş ve 03 Mayıs 2020 tarihinde telefon aracılığı ile röportaj yapılmıştır. Lozan Mübadilleri Vakfı genel sekreteri Sefer Güvenç ile de 16 Nisan 2020 tarihinde telefon görüşmesi gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler esnasında kişilere dokuz soru yönlendirilmiştir. Ayrıca kişilerin rızaları alınarak ses kayıtları alınmıştır.

3.1. Ekonomik Sorunlar

Hilal-i Ahmer Cemiyeti ve devlet gelen mübadillere her ne kadar ekonomik yardımlarda bulunsalar da, bu çalışmalar gelen mübadiller için yeterli olmamıştır. Ayrıca Yunanistan'da bırakılan malların karşılığını burada asla alamamışlardır. Geldikleri bölgelerde yaptıkları işlerini burada devam ettirememiş, farklı mesleklere yönelmek zorunda kalan mübadiller de olmuştur. Örneğin Yunanistan'da hayvancılık yapan Naslıç mübadilleri İstanbul'da Çatalca, Silivri ve Büyükçekmece bölgelerine yerleştirilmiş ancak bu bölgelerde ağırlıklı olarak tarım üretimi yapılmaktadır. Dolayısıyla yapacakları iş hakkında hiçbir bilgileri olmayan mübadillerin yetiştirmiş oldukları ürünlerden aldıkları verim de, üretmiş oldukları ürünlerin satışları da sınırlı olmuştur. Devlet tarafından yapılan yardımların mübadillere yeterli olup olmadığını gerçekleştirdiğimiz röportajlarda sorduğumuzda Büyük Mübadele Derneği yöneticisi şu cevabı vermiştir:

"Normalde iskândan gelen vatandaşlar iskân adı altında aile bireyelerine yanılmıyorsam 16-20 dönüm arasında yerler verildi. Ancak buradaki 16 dönüme karşılık öbür tarafta ne bırakıldı dersiniz belki 200 dönüm belki de 300 dönüm yer bırakıldı; belki 1000 tane, 2000 tane, 3000 tane büyükbaş küçükbaş hayvan bırakıldı. Özellikle bu konuda orada bırakılanlar burada da tamamen karşılığını buldu mu dersiniz, her zaman olduğu gibi bu imkânsız. O tarihlerde de Mübadele Komisyonu'nda görevli insanlar vardı. Eğer ki o komisyonun içerisinde birilerine yakın bir temas edebilenler, bir şekilde aile bireyelerinden her bir bireye iskân hakkından pay yazdırırken, etrafı geniş olmayan bu tarz bağlantıları olmayan kişiler sadece aile bireyelerinden aile reislerine iskân hakkı alabildi." (Semiz, S. kişisel iletişim, 31.03.2020).

Mübadillere devlet tarafından yapılan yardımların yeterli olup olmadığını sorduğumuz Sarıyer Lozan Mübadilleri Derneği yöneticisinin cevabı da şu şekildedir:

"Düşünün ki her şeyinizi kaybediyorsunuz, bundan dolayı da burada verilenlere kanaat etmek zorunda kalmışlar. Ama bu hiç kolay olmamış; hastalıklar, ölümler gibi büyük acılar çekilmiş. Babam; "Ben 9 yaşındaydım, tarlada belime kadar su içinde ekin ekiliyor ve bir şeyler üretmeye çalışıyorum. Sabah ezanında topluyorum. Onları Yeniköy'deki zengin Rumlara götürüp oradan evime ekmek getirmeye çalışıyorum." diye bizlere anlatırdı. Hâlbuki geldikleri yerde bir kurulu düzenleri vardı. Yani canları pahasına burada karınlarını doyurmaya çalışmışlar." (Yerebasmaz, Z. F. kişisel iletişim, 03.05.2020).

Yine aynı soruyu sorduğumuz Lozan Mübadilleri Vakfı yöneticisi; "Mal Tasfiye Talepnamesi" adı verilen mübadillerin gelmeden önce Yunanistan'da bırakmış oldukları malların dökümünü gösteren listeler oluşturduklarını anlatmıştır. Bu belgelere göre mübadillerin Türkiye'de bıraktıkları ürünlerin karşılığını almaları gerekirken Türk devletinin zengin ve fakir ayrımı yapmadan herkese eşit dağılım yaptığını belirtmiştir (Güvenç, S. kişisel iletişim, 16.04.2020).

3.2. Dil Sorunu

Türkiye'ye gelen mübadillerin çoğunluğunun dili Türkçedir. Bunun dışında Rumca, Vlahça, Pomakça, Arnavutça ve Makedonca konuşanlarda mevcuttur. Grebene ve Naslıç bölgesinden gelen mübadiller günümüz modern Yunancasına daha yakın bir Rumca kullanmaktadırlar. Bu bölge mübadilleri kendilerine "patriyot", konuştuıkları dil için ise "patriyotça" demektedirler (Sepetçioğlu, 2014:65). Yunan araştırmacı Giorgos Tsotsos yapmış olduğu arşiv çalışmaları sonrasında Türkiye'ye gelen mübadillerin 12.962'sinin Türkçe bilmediklerini, Rumca konuşabildiklerini belirtmiştir. Rumca konuşan bu mübadiller İstanbul'da Çatalca, Silivri ve Büyükçekmece ilçelerine yerleştirilmiştir (Yılmaz, 2019). Mübadiller Türkçe bilmedikleri için alışveriş sırasında veyahut yerli halk ile iletişim kurma konusunda zorluklar yaşamışlardır. Orta yaş ve üzeri mübadiller ağırlıklı olarak kapalı bir yaşamı benimsemiş ve sadece kendisi gibi Rumca konuşan mübadiller ile iletişim sağlamışlardır. O dönemde "Türkçeyi yanlış konuşurum!" endişesi ile mübadil öğrenciler okul hayatlarında da aktif olamamıştır (Yılmaz, 2019:23-14). Türkçeyi daha yeni öğrenmeye başlayan mübadil öğrenciler 1928 yılında gerçekleştirilen harf inkılabı sebebiyle daha fazla zorluk çekmişlerdir.

Yapımcılığını ve yönetmenliğini Ömer Asan'ın üstlendiği "Kardeş Nereye Mübadele" adlı belgeselde mübadil Refet Özkan, Türkçe konuşamadığı için öğretmenin kendisine "Sen ne biçim Türksün?" diyerek suratına tükürdüğünü belirtmiştir (Asan, 2011).

Ancak dil sorunu yalnızca Türkiye'de değil, Yunanistan'a giden mübadil Rumlar da bu konuda zorluklar yaşamıştır. Dil öğreniminde zorluk çeken bir Rum mübadil matematiği tahtadan okuduklarını, dini hikâyeleri ise ezberlemeye çalıştıklarını, Türkçe konuştuıkları için söylenenleri anlamadıklarını anlatmıştır (Marantzidis, 2005:98).

Yapmış olduğumuz röportajlar esnasında Türkçe bilmeyen mübadillerin yaşadıkları zorlukları sordüğümüzda Büyük Mübadele Derneği yöneticisi sorumuzu şu şekilde cevaplamıştır:

"En büyük sıkıntıyı Türkçe bilmeyen mübadiller yaşamıştır. Geldikleri yerden gelmiş olan diğer insanlarla aynı yerde beraber yaşıyorlarsa kendi aralarında bir sıkıntıları yoktu. Fakat yerleşim yerlerinin dışına çıktıkları zaman özellikle resmi daireler, resmi evrak işlerinde, belediye vb. yerlere gittikleri zaman sıkıntılar yaşamışlardır. Ben kendi yaşantımdan bir örnek vereyim: Küçüktüm, annemin köyü Hoşdere'ye gittim. Köyün büyükleri, çocuklara her zaman "Ne kadar yemek yersin? Ne yedin? Ne yaptın?" şeklinde takılır. Bana öyle bir soru sorulduğu zaman ben: "İki felka yiyorum" dedim. Oradakiler bana baktı felka ne diye? Ben de onlara baktım, çünkü felka kelimesi benim için gayet normal bir kelimeydi. Daha sonra anladım ki biz felka derken buradaki yerleşik halk ona dilim olarak hitap ediyor. Bunun gibi bizlerin yani ana dili Rumca olanların hiç yadırgamadığı şeylere buradaki yerli halk tarafından hep farklı bir gözle bakıldı." (Semiz, S. kişisel iletişim, 31.03.2020).

Türkçe bilmeyen mübadillerin yaşadıkları sorunları anlatmasını istediğimiz Sarıyer Lozan Mübadilleri Derneği yöneticisi kendi anneannesinin yerel karma bir dille birlikte mübadele neticesinde Türkiye'ye geldiğinde ne Türkçe konuşmak ne de dilini bırakmak istemediğini söylemiştir. Makedoncanın hala çok rahat konuşulan bir dil olduğunu, hatta büyüklerin çocuklardan gizli bir şey konuşmak istediklerinde hemen konuşmalarını o dille gerçekleştirdiklerini belirtmiştir (Yerebasmaz, Z.F. kişisel iletişim, 03.05.2020).

Röportajımız esnasında aynı soruyu yönlendirmiş olduğumuz Lozan Mübadilleri Vakfı yöneticisi şu yanıtı vermiştir:

"Yunanistan'dan gelen ve Celâliye'ye yerleşen birinci kuşak bir mübadille yaptığımız görüşmede kendisi şunları anlattı: Annesi bir davaya, duruşmaya katılıyor ve Türkçe bilmiyor. Hâkim annesine "Adın ne?" diye soruyor. Kadın Türkçe bilmediği için oğluna dönüp "Ti Ley?" yani "Ne diyor?" diye soruyor. Adam hâkimin adını sorduğunu söylüyor ve kadın hâkime adını söylüyor. Sonrasında hâkim doğum tarihini soruyor. Kadın yine anlamıyor ve "Ti Ley?" diye oğluna soruyor

ve oğlu da doğum tarihini sorduğunu söylüyor. Bunun ardından hâkim kadına sinirleniyor ve “Be kadın sen ne biçim Türksün? Türkçe bilmiyorsun.” diyerek kızıyor. Kadın ise “Hâkim bey şu makası ver de dilimi keseyim” şeklinde karşılık veriyor. Yani bu dil acısı, dil yarası mübadiller arasında büyük bir travma yaratmıştır. Bu travmayı hala ikinci ve üçüncü kuşak mübadillerde de görebiliriz.” (Güvenç, S. kişisel iletişim, 16.04.2020).

3.3. Yerli Halk Tarafından Kabul Görülmeme

Yerli halkın çoğunluğu genel mübadillere hep önyargı ile yaklaşmış, onlara “Yunan Tohumu”, “Gâvur Fidanı” gibi aşağılayıcı lakaplar takmış ve onları dışlamıştır. Bu durum yalnızca Türkiye’ye gelen mübadillere değil, Yunanistan’a yerleştirilen Rum mübadiller için de geçerlidir. Yunanistan’da bulunan yerli halk da buradan gitmiş olan mübadillere “Tourkosporoi (Türk Tohumu)”, “Tourkomerites (Türk’ten Doğan)” gibi lakaplar takarak onları ötekileştirmişlerdir (Düşgün, 2017:60). Mübadillere karşı olan bu önyargı ile gösterilen tutumun, bu şahısların kendilerini içe kapamalarına, toplumdan soyutlanmalarına neden olduğu ve iskân edildikleri bölgelere adaptasyonlarını zorlaştırdığı söylenilebilir. Ayrıca mübadillere devlet tarafından yapılan yardımlar yerli halk tarafından kendilerine yapılan bir haksızlık olarak görülmüştür.

Reşat Dürri Tesal kaleme almış olduğu “Selanik’ten İstanbul'a Bir Ömrün Hikâyesi” isimli kitabında İstanbul’a yerleştikten sonra yerli halk tarafından nasıl karşılandığını şöyle anlatmıştır:

“Sınıf arkadaşlarımın büyük kısmı, Anadolu’dan gelme çocuklardı. Rumeli’ye, Rumeliliye tepeden bakıyorlardı. Hele Selanikliler, onlar için istisnasız Rum’dan, Musevi’den dönme kimselerdi. Beni de hemen “Selanikli, Mişon!” diye damgalayıvermişlerdi. Bu saldırılara karşı sükûnet, hoşgörü veya karşı hücum şeklinde tepkiler göstermek varken ben kendimi kaybediyor, kızıyor, kaçıyor, saklanıyordum. Bir gün de bu durumun üstüne tuz biber eken bir hırsızlıkla çarpıldım. Babamın gelirken bana aldığı güzel gabardin yağmurluk, sınıfın elbise askısından aşırılmıştı. (...) Sınıfın büyük kalabalığı da beni huzursuz kılıyor, arka sıralarda oturtulduğum için dersleri iyi takip edemiyor, hele karatahtaya yazılan formül ve rakamları zayıf gözlerimle hiç göremiyor, ders gücümden alabildiğine kayba uğruyordum.” (Tesal, 1998, s.74).

Gerçekleştirmiş olduğumuz görüşme esnasında İstanbul’a yerleşen mübadillerin yerli halk tarafından nasıl karşılandıklarını sorduğumuzda Büyük Mübadele Derneği yöneticisinin vermiş olduğu cevap şu şekildedir:

“Bu durum yıllarca büyük sıkıntılar yaşanmasına sebep olmuştur. Örnek verecek olursak; köyler arası gidiş gelişlerin bile çok zor olduğu süreçte, kız verme durumları hiç olmamıştır. Yalnızca tamamen o bölgeden gelen insanların yerleştikleri köylerin içerisinde evliliklerin veya farklı köylerdeki akrabalar ve akrabaların tanıdıklarıyla evlilikler gerçekleştirilmiştir. İnsanlar bu konuda birbirlerini anlamakta zorluk çekmişlerdir. Bunun bir örneği olarak Silivri’de yıllar sonra bir yaşlı mübadil ile yapmış olduğumuz röportajda kendisinin yaşamış olduğu olayı bize şöyle anlatmıştı: Kale Mahallesi’nde bu mahallenin üst kesimine yerleştirilen Yunanistan’dan gelen Türk vatandaşları ile mahallenin aşağı kesiminde yerleşik halktan olan insanlar varmış. Orada bir gün yaşlı bir amca ağacın tepesine çıkıp, ezan okumuş ve aşağıdan geçen insanlar yani yerleşik halk ezanı duyup bu yukarıdakiler de bizden bunlar da bizden demişler. Yani yerleşik halk Yunanistan’dan buraya gelen Türkleri bir şekilde çok uzun yıllar kabul etmekte zorlanmıştır.” (Semiz, S. kişisel iletişim, 31.03.2020).

İstanbul’da iskân edilen mübadillere yerli halkın bakış açısını anlatmasını rica ettiğimiz Sarıyer Lozan Mübadilleri Derneği yöneticisi; Fuştan Köyü’nden gelenlerin Bahçeköy ve Gümüşdere’ye, Gustulüp Köyü’nden gelenlerin ise Gümüşdere ve Kemberburgaz’a yerleştirildiklerini, buraların ise mübadele öncesinde Rum köyleri olduğunu ve buralara yerleştirilen mübadillerin boş yerlere geldiklerini belirtmiştir. Bundan dolayı da kendilerinin yerli halk tarafından dışlanma, hor görülme ve aşağılanma gibi durumlarla karşılaşmadıklarını anlatmıştır (Yerebasmaz, Z.F. kişisel iletişim, 03.05.2020).

İstanbul'a yerleşen mübadillerin yerli halk tarafından nasıl karşılandığını sorduğumuzda Lozan Mübadilleri Vakfı yöneticisi ise şu cevabı vermiştir:

"Yerli halkta biz Kurtuluş Savaşı'nda Yunanları yendik ve gittiler onlardan kalan yerlerin de bize tahsis edilmesi lazım düşüncesi bulunmaktaydı. Ancak buralara Yunanistan'dan gelen mübadiller yerleştirildi. Yerli halk şunu bilmiyor, Yunanistan'dan gelen mübadiller orada evlerini, tarlalarını her şeylerini bıraktılar ve öyle geldiler. Yani onlara burada tahsis edilen evler veya tarlalar bir bahşiş değil, orada bırakmış oldukları malların karşılığıdır. Bu konuda mübadillerin hepsi "Biz orada çok mal bıraktık, burada bize ederi kadar mal verilmedi." diyerek bu durumdan şikâyetçidir. Yalnız bu durum iki taraf için de geçerlidir. Türkiye'den Yunanistan'a gidenler de bu süreci aynı şekilde "Biz bıraktığımız yerde epey varlıklıydık ama burada sefalet içerisinde yaşıyoruz." şeklinde şikâyetlerde bulunuyorlar ve bu konuda haklılar. Gelen mübadillere karşı ekonomik nedenlerden ötürü bir karşı duruş oldu." (Güvenç., S. kişisel iletişim, 16.04.2020).

3.4. Gelenek ve Görenekler

İstanbul'a gelen mübadillerin buraya olan katkılarından biri de yanlarında getirmiş oldukları kendilerine özgü çalgıları, mimarileri, giysileri, türkülerini ve yeni tatları olmuştur. Bu durum Türkiye'de var olan çeşitliliğin artmasını sağlamıştır (Sepetçioğlu, 2014:70). Her ne kadar iskân edildikleri bölgedeki yerli halkla kültür farklılıkları olsa da mübadiller kendi gelenek ve göreneklerini burada da devam ettirmeyi amaçlamışlar ve bu amaçlarında başarılı olmuşlardır. Örneğin; kendi kültürlerini koruyabilmek ve gelecek nesillere aktarabilmek adına Türkiye'de birçok dernek kurmuşlardır. Pek çok mübadilin yerleşmiş olduğu Çatalca ilçesinde de 2010 yılında Mübadele Müzesi açılmıştır.

İstanbul'a yerleştirilen mübadillerin kendi kültürlerini koruyup koruyamadıklarını, gelenek ve göreneklerini devam sürdürüp sürdüremediklerini sormuş olduğumuz Büyük Mübadele Derneği yöneticisi şu cevabı vermiştir:

"Bütün örf adetler, oyunlar, yaşananlar bugüne kadar devam etmiştir. Hıdrellez etkinlikleri, şıryani etkinlikleri, helva günleri, düğünlerin yapılış tarzları, kına geceleri, sünnetler, yemek çeşitleri hala devam etmektedir. Yemek çeşitleri bugün bile hala en popüler şeydir. Vatandaşın geriye dönük bir özlemi vardı. O günkü yemeklerin tekrar gündeme gelmesi, yapılması ve buna yönelik işletmelerin açılmasına dair talepleri oluyor. Yani örf ve adetlerimizden kesinlikle ödün vermedik, verileceğini de zannetmiyorum." (Semiz, S. kişisel iletişim, 31.03.2020).

Aynı soruyu sormuş olduğumuz Sarıyer Lozan Mübadilleri Derneği yöneticisi konu hakkında şunları söylemiştir:

"Evet, ettirdiler. Çünkü komple bir bölgeyi buraya yerleştiriyorsunuz. Bizler Türk'üz, sonuçta Türk adetleri var çok farklı bir şeyden söz etmiyoruz ama düğünler, folklor, yemekler, bayram ziyaretleri, aile yaşantısı bunlara dair bize özel pek çok şey var. Biz de dernek olarak zaman zaman bunların altını çizme ihtiyacı hissediyoruz ki gelecek kuşaklar da bunu unutmasın. Bizim hala bir bayram soframız ve bu sofrada yaptığımız büryanımız vardır. Bayram sabahları biz kahvaltı etmeyiz. Yine büyüklerimizden gördüğümüz anneannelerimizin, babaannelerimizin elinden ilk tattığımız, şimdi ise annelerimizin ve bizlerin yaptığı bir çeşit kuzu kapamaya benzeyen bir bayram yemeğimiz var ve bunu hala yaparız. Bayram sabahların olmazsa olmazı olan nohutlu ekşi mayalı bir ekmeğimiz vardır. Düğünlerde kasap havası dediğimiz bir halay çekilir ve biraz Yunanların sirtakisini andırır ancak esasen bize ait bir kültürdür. Baktığınız zaman aslında aynı coğrafyanın danslarıdır. Düğünlerde mutlaka horonlar yapılır. Bir damat tıraşı vardır. Bu bizim bölgeye özgüdür, Anadolu'nun da değişik yerlerinde farklı versiyonları vardır. Kına gecelerindeki danslarımız bize özgü haliyle devam eder. Tabii bunlar insanları ayakta tutan şeyler." (Yerebasmaz, Z.F. kişisel iletişim, 03.05.2020).

Mübadillerin gelenek ve göreneklerini devam ettirebilme durumlarını sormuş olduğumuz Lozan Mübadilleri Vakfı yöneticisinin yanıtı ise şöyle olmuştur:

"(...) Önemli etkenlerden biri de gelenlerin iskân edildikleri yerlerde bulunan yerel halk ile kültürel farklılıkları bulunmasıydı, bazı grupların gelenekleri görenekleri birbirinden farklıydı.

Yunanistan'dan gelen mübadillerin hepsi aynı ortak bir kültüre sahip değiller. Çünkü bunlar çok farklı bölgelerden gelmişlerdir. Geldikleri bölgelerin kültürlerinde farklılıklar gözleniyor (...)
Genellikle toplu iskân edilen yerlerde bu gelenekler devam etmiştir ama kentlere yerleştirilenler maalesef kentlerde bu geleneklerini sürdürmemişlerdir. Toplu olarak iskân edildikleri köylerde, kasabalarda bu gelenekleri sürdürdüler ve hala sürdürüyorlar. Mübadiller belleklerinde getirdikleri şarkıları, türkülerini ve düğün adetlerini burada sürdürdüler, ikinci kuşaklar da bunları devam ettirdi, şu an ise üçüncü kuşaklar bunlara sahip çıkıyor. Örneğin; Çatalca ve Silivri bölgesine iskân edilen ve bunlara patriot denilen bir mübadil grubu halk danslarını, türkülerini, şarkılarını ve yemek kültürlerini bugüne kadar sürdürmüşler, düğünlerini de hala aynı şekilde yapmaktadırlar." (Güvenç, S. kişisel iletişim, 16.04.2020).

Gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda da anlaşıldığı üzere İstanbul'a yerleşmiş olan mübadiller kendi kültürlerini, gelenek ve göreneklerini korumuş ve günümüze kadar gelmesine öncülük etmişlerdir. Bu başarının arkasında ise mübadillerin bir arada yaşamış olmaları, kendilerini yerli halktan soyutlamış olmaları gösterilebilir.

SONUÇ

Bu çalışmada Türkiye ve Yunanistan arasında imzalanan anlaşma neticesinde İstanbul'a yerleştirilmiş olan mübadillerin karşılaştıkları zorluklara değinilmiştir. Türkiye'ye gelen tüm mübadiller kendi has topraklarında devlet korumasına alınmış olsalar da gerek yer değiştirme hareketleri sırasında gerekse iskânları tamamlandıktan sonra yaşamış oldukları psikolojik travmalar, yerleşmiş oldukları yerlere adaptasyon sağlamalarını zorlaştırmıştır. Mübadillerin kendilerine verilen yeni evlerine ve topraklarına, farklı bir sisteme ve kültüre uyum sağlayabilmeleri, mübadiller ile yerli halkın birbirlerine alışma süreçleri kilit noktalar olmuştur.

Devlet tarafından yapılan yardımların yetersiz kalması, kendi mesleklerini icra edememeleri, bıraktıkları malların karşılığını alamamaları gibi ekonomik nedenler, yeni vatanlarında yerli halk tarafından istenmeyen konumda olmaları, bir kısmının Türkçe bilmemeleri İstanbul'a yerleştirilen mübadillerin karşılaşmış oldukları başlıca sorunları oluşturmaktadır. Mübadiller yaşamış oldukları tüm bu problemlere rağmen kendi kültürlerini, gelenek ve göreneklerini koruyabilmeyi başarmışlardır. Mübadele kararının üzerinden 98 yıl sonra günümüzde bile bu kültür korumaya ve yaşatılmaya çalışılmaktadır.

Günümüzde artık toplum içerisindeki demokratikleşme ve bireyselleşme ile mübadil kimliği artık öteki konumunda olmaktan çıkmıştır. Birinci kuşak mübadillerin söylemeye dahi çekindikleri mübadil kimliklerine, yeni nesiller daha çok sahip çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- 368 Sayılı Mübadele, İmar ve İskân Kanunu. (1923, Kasım 8).
https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc002/kanuntbmmc002/kanuntbmmc00200368.pdf Erişim Tarihi: 27 Şubat 2021
- Akşam Gazetesi, 19 Teşrinievvel (Ekim) 1934, "Mübadele Komisyonu".
http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/aksam/aksam_1934/aksam_1934_tesrini-evvel_/aksam_1934_tesrinievvel_19_.pdf Erişim Tarihi: 05 Mayıs 2021
- Alexandris, A. (1992). The Greek Minority Of Istanbul And Greek-Turkish Relations 1918-1974. Athens: Centre For Asia Minor Studies.
- Arı, K. (1995). Büyük Mübadele Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923-1925). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Arı, K. (2015). Suyun İki Yanı: "Mübadele". İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Baltsiotis, L. (2005). Yunanistan ve Türkiye'de Muhacirlik ve Nüfus Mübadeleleri, İki Farklı Anlatım ve Yorumun Oluşma Şartları ve Sonuçları. M. Pekin içinde, Yeniden Kurulan Yaşamlar 1923 Türk-Yunan Zorunlu Nüfus Mübadelesi (s. 401-440). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA). (1923, 10 2). HR. İM, Dosya No:47 Gömlek No:67.
- Bayındır Goularas, G. (2012). 1923 Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Günümüzde Mübadil Kimlik ve Kültürlerinin Yaşatılması. *Alternatif Politika*, 129-146.
- Behar, C. (1996). Osmanlı İmparatorluğu'nun ve Türkiye'nin Nüfusu 1500-1927. Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları.
- Bolcan, S. (t.y.). Mübadele Gerçeği. İstanbul: T.C. Büyükçekmece Belediyesi Kültür Yayınları.
- Bozdağlıoğlu, Y. (2014). Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Sonuçları. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9-32.
- Chousein, Ş. (2009). Unwelcome Citizens: Muslim Turks of Greece and Orthodox Greeks of Turkey. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 69-86.
- Çelebi, E. (2019). Mübadele, İmar ve İskân Vekaleti (Kuruluşu, Teşkilat Yapısı ve Faaliyetleri). İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- Düşgün, U. (2017). Yeni Vatanın Ötekileri: Mübadele Romanlarında Öteki Algısı. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 59-67.
- Fırat, M. (2014). Yunanistan'la İlişkiler (1923-1939). B. Oran içinde, *Türk Dış Politikası (1919-1980)* (s. 325-356). İstanbul: İletişim.
- Güner, Z. (2015). Türkiye-Yunanistan Nüfus Mübadelesinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin İskân Politikası. *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi Tarih ve Medeniyetler Tarihi Bildirileri* (s. 1453-1466). Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları.
- Güvenç, S. (2020, Nisan 16). Lozan Mübadilleri Vakfı Genel Sekreteri. (B. H. Tarcan, Röportaj Yapan)
- Kayacan, M. A. (2008). Çatalca Vilayeti. İstanbul: Çatalca Belediyesi Yayınları.
- Marantzidis, N. (2005). Yunanistan'da Türkçe Konuşan Pontuslular ve Uyum Sorunları. M. Pekin içinde, *Yeniden Kurulan Yaşamlar 1923 Türk-Yunan Zorunlu Nüfus Mübadelesi*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Meray, S. (2001). Lozan Barış Konferansı Tutanaklar-Belgeler Takım: I, Cilt:1, Kitap:1. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Metintaş, M. Y., & Metintaş, M. (2018). Analysis Of Turkish-Greek Population Exchange In The Context Of Greek And Turkish Foreign Policy. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Yakın Tarih Dergisi*, 1-16.
- Oran, B. (1986). Türk-Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu. Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları.
- Oran, B. (2004). The Story Of Those Who Stayed: Lessons From Articles 1 And 2 Of The 1923 Convention. R. Hirschon içinde, *Crossing The Aegean: An Appraisal Of The 1923 Compulsory Population Exchange Between Greece And Turkey* (s. 97-115). New York-Oxford: Berghahn Books.
- Özcan, E. (2010). Ahali Mübadelesi ve Yardımların İstanbul Örneği. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 55-75.
- Özsoy, İ. (2003). İki Vatan Yorgunları Mübadele Acısını Yaşayanlar Anlatıyor. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Semiz, S. (2020, Mart 31). Büyük Mübadele Derneği Genel Başkanı. (B. H. Tarcan, Röportaj Yapan)
- Sepetçioğlu, T. E. (2014). İki Tarihsel "Eski" Kavram, Bir Sosyo-Kültürel "Yeni" Kimlik: Mübadele Nedir, Mübadiller Kimlerdir? *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 49-83.
- Tesal, R. D. (1998). Selanik'ten İstanbul'a Bir Ömrün Hikayesi. İstanbul: İletişim.
- Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1925-1926. (1926). İstanbul: Matbaa-ı Amire.
- Yerebasmaz, Z. F. (2020, Mayıs 3). Sarıyer Lozan Mübadilleri Derneği Genel Başkanı. (B. H. Tarcan, Röportaj Yapan)
- Yılmaz, A. (2019). Mübadillerin El Kitabı.

Yılmaz, A. (9, Aralık 2019). [https://silivri.tv.tr/2019/12/09/kose-yazisi-mubadele-ile-gocenlerin-turkiyede-
yerlestirildikleri-yerler/?fbclid=IwAR3GZNMkYRYIO5BMthywI565H-9_EorNvW6RbcaY-
ariSC07Xbk7L9IFXt0](https://silivri.tv.tr/2019/12/09/kose-yazisi-mubadele-ile-gocenlerin-turkiyede-
yerlestirildikleri-yerler/?fbclid=IwAR3GZNMkYRYIO5BMthywI565H-9_EorNvW6RbcaY-
ariSC07Xbk7L9IFXt0) Erişim Tarihi: 26 Şubat 2021

<https://www.catalca.bel.tr/sayfa-catalca-tarihi-38> Erişim Tarihi: 25 Şubat 2021

<http://www.lozanmubadilleri.org.tr/mubadele-bolgeleri/> Erişim Tarihi: 24 Şubat 2021